

HALIMA XUDOYBERDIYEVA IJODIDA ONA SIYMOSI VA UNING POETIK TALQINI

Qo'chqorov Bahodir Abdullajonovich

Turan International University, Filologiya kafedrası o'qituvchisi

Baratov Muhammadaziz Ixtiyorjon o'g'li

Turan International University, filologiya va tillarni o'qitish yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22246164>

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston xalq shoirasi Halima Xudoyberdiyeva ijodida ona siymosining badiiy talqini, uning poetik-falsafiy mazmuni va ramziy-obrazli ifodalanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Shoir she'riyatida ona obrazi shaxsiy-biografik kechinmadan tortib, umuminsoniy va milliy qadriyat darajasiga ko'tarilgan murakkab poetik hodisa sifatida o'rganiladi. Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, poetik-struktural tahlil metodlaridan foydalanilgan.

Kalit so'zlar: Halima Xudoyberdiyeva, o'zbek she'riyati, ona siymosi, ayol obrazi, poetik talqin, milliy qadriyat, lirik qahramon, xalq og'zaki ijodi an'analari.

Аннотация. В данной статье анализируется художественное воплощение образа матери в творчестве народной поэтессы Узбекистана Халимы Худайбердиевой, его поэтико-философское содержание и особенности символично-образного выражения. Образ матери в поэзии рассматривается как сложное поэтическое явление, восходящее от личных биографических переживаний до общечеловеческой и национальной ценности. В исследовании применены сравнительно-типологический и поэтико-структурный методы анализа.

Ключевые слова: Халима Худайбердиева, узбекская поэзия, образ матери, женский образ, поэтическая интерпретация, национальная ценность, лирический герой, традиции устного народного творчества.

Annotation. This article analyzes the artistic representation of the image of the mother in the works of Halima Khudoyberdiyeva, People's Poet of Uzbekistan, along with its poetic-philosophical content and symbolic-figurative features. The image of the mother in her poetry is studied as a multilayered poetic phenomenon, rising from personal-biographical experience to a universal and national value. The study employs comparative-typological and poetic-structural methods of analysis.

Key words: Halima Khudoyberdiyeva, Uzbek poetry, image of the mother, female image, poetic interpretation, national value, lyrical hero, oral folk tradition.

Ona mavzusi jahon adabiyotida bo'lgani kabi o'zbek she'riyatida ham eng qadimiy va eng teran mavzulardan biri hisoblanadi¹. Har bir davr adabiyoti ona siymosini o'z davri ruhiga mos ravishda talqin qilib kelgan. Mustaqillik davri o'zbek she'riyatida bu mavzu yangi bosqichga ko'tarildi, unga milliy o'zlik, tarixiy xotira va ma'naviy qadriyatlar nuqtai nazaridan yondashildi. Shu jihatdan O'zbekiston xalq shoirasi Halima Xudoyberdiyeva (1947–2018) ijodi alohida ahamiyat kasb etadi².

¹Normatov U. Umidbaxsh tamoyillar. – Toshkent: Ma'naviyat, 2000. – B. 76.

¹Karimov N. XX asr adabiyoti manzaralari. – Toshkent: O'zbekiston, 2008. – B. 94.

²Xudoyberdiyeva Halima // akademiklar.uz elektron ensiklopedik resursi. – URL:

<https://akademiklar.uz/xudoyberdiyeva-halima>

Halima Xudoyberdiyeva o'z ijodining dastlabki bosqichlaridan boshlab ayol va ona obrazlarining sirli-sehrli qirralarini ochishga, ularning nafaqat jamiyatning to'laqonli a'zosi, balki uning ko'rki va bezagi ekanligini ko'rsatishga intildi. Shoir "Ilk muhabbat" (1968), "Oq olmalar" (1973), "Chaman" (1974), "Suyanch tog'larim" (1976), "Bobo quyosh" (1977), "Muqaddas ayol" (1987), "Hurlik o'ti" (1993) kabi to'plamlarida ona va ayol mavzusini turlicha ranglarda, chuqur falsafiy mushohadalar bilan yoritdi³. Mazkur maqolaning maqsadi – Xudoyberdiyeva she'riyatida ona siymosining poetik talqinini tizimli tahlil qilish va uning badiiy-estetik ahamiyatini ochib berishdan iborat.

Halima Xudoyberdiyeva ijodida ona obrazi, avvalo, shaxsiy-biografik kechinmalar zaminida shakllangan. Shoir she'rlarida ona haqidagi tuyg'ular samimiylik, iliqlik va chuqur minnatdorlik hissi bilan yog'rilgan. Bunday she'rlarda ona nafaqat tug'ishgan inson, balki hayot manbai, ruhiy tayanch, ma'naviy ustuvor timsoli sifatida gavdalanadi. Xudoyberdiyeva she'riyatidagi samimiylik va tabiiylik, tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, uning xalqona dunyoqarashi va dehqonona ruhidan darak beradi⁴ – shoir balandparvoz ifodalardan yiroq bo'lib, yurakdan chiqqan so'zlarni afzal ko'radi. Ona haqidagi she'rlarida ham aynan shu samimiylik yetakchilik qiladi.

Shoiraning ona timsoliga bag'ishlangan she'rlarida bolalik xotiralari, ona mehri, uning fidoyiligi kabi motivlar keng o'rin egallaydi⁵. Bu she'rlarda ona obrazi orqali shoir insonning ildizlarga, o'z kelib chiqishiga, oilaviy qadriyatlarga bo'lgan ehtiyojini ifodalaydi.

Xudoyberdiyeva ijodida ona obrazi shaxsiy darajadan chiqib, ramziy-umumlashma mazmun kasb etadi. Shoir she'riyatida ona ko'pincha Vatan, ona-yer, ona tuproq tushunchalari bilan uyg'unlashib ketadi. Bunday holatda ona siymosi milliy o'zlik va Vatan tuyg'usining poetik ifodasiga aylanadi⁶. Bu an'ana o'zbek mumtoz va xalq og'zaki ijodida chuqur ildizlarga ega bo'lib, Xudoyberdiyeva uni o'z davri talablariga mos ravishda yangicha talqin etadi⁷.

Shoir ijodida ayol va ona obrazlari xalq orzu-armonlarining, milliy g'oyaning tashuvchisi sifatida namoyon bo'ladi⁸. Xudoyberdiyeva "To'marisning aytgani" (1996) to'plamida bo'lgani kabi tarixiy-afsonaviy ayol siymolariga murojaat qilib, ona va Vatan mudofaachisi obrazini birlashtiradi⁹. Bunda ona nafaqat mehr-shafqat, balki mardlik, jasorat va milliy g'ururning ham timsoliga aylanadi.

Halima Xudoyberdiyeva she'riyatida folklor unsurlarining faol qo'llanilishi ona obrazining talqinida ham o'z aksini topadi. Tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, shoir ijodida xalq

³Xudoyberdiyeva H. Ilk muhabbat. She'rlar to'plami. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1968. – B. 23.

³Xudoyberdiyeva H. Muqaddas ayol. She'rlar to'plami. – Toshkent: Sharq, 1987. – B. 41.

⁴Halima Xudoyberdiyeva ijodida folklorizmlar // ilmiy maqola, Zenodo. – URL: <https://zenodo.org/records/18080637>

⁵O'sha manba. – B. 39.

⁶Sultanova R. Markaziy Osiyo ayollar sufii she'riyati an'analari. – Toshkent, 2015. – B. 102.

⁷Halima Xudoyberdiyeva she'riyati lingvopoetikasi // ilmiy maqola, Zenodo. – URL: <https://zenodo.org/records/18640921>

⁸O'sha asar. – B. 8.

⁹Xudoyberdiyeva H. To'marisning aytgani. She'rlar. – Toshkent: Sharq, 1996. – B. 17.

⁹Xudoyberdiyeva H. Yo'ldadirman. She'rlar to'plami. – Toshkent: Sharq, 2005. – B. 58.

ogʻzaki ijodiga xos obraz, ramz va timsollar badiiy-estetik va poetik funktsiya bajaradi. Ona haqidagi sheʼrlarda alla, yor-yor, ovsun kabi xalq janrlariga xos ohang va intonatsiyalar seziladi, bu esa ona obraziga xalqona, archetipik chuqurlik bagʻishlaydi.

Bundan tashqari, Xudoyberdiyeva sheʼriyatining lingvopoetik xususiyatlari ham ona mavzusidagi sheʼrlarda yorqin namoyon boʻladi. Shoira til birliklaridan mahorat bilan foydalanib, ona obrazini ifodalashda xalq tiliga xos soʻz va iboralarni faol qoʻllaydi, bu esa uning individual uslubining lisoniy asosini tashkil etadi¹⁰.

Xudoyberdiyeva ijodida ona siymosi bilan bogʻliq yana bir muhim qirra – ayol-on qismatining ijtimoiy-falsafiy talqinidir. Shoira sheʼrlarida ona koʻpincha sabr-toqat, fidoyilik va ayni paytda ichki iztirob timsoli sifatida namoyon boʻladi. Bunday sheʼrlarda shoira ayol-onaning jamiyatdagi murakkab mavqeyini, uning zimmasidagi maʼnaviy-axloqiy masʼuliyatni chuqur teranlik bilan ochib beradi.

Shu bilan birga, Xudoyberdiyeva sheʼriyati insonning maʼnaviy oʻsishini, adolat va haqiqat sari intilishini ulugʻlaydi, deb taʼkidlaydi tadqiqotchilar. Ona obrazi ham aynan shu adolat va haqiqat izlanishlari kontekstida talqin etiladi – ona farzandiga nafaqat hayot, balki toʻgʻrilik, halollik va milliy qadriyatlarni ham meros qilib qoldiruvchi maʼnaviy ustoz sifatida gʻavdalanadi.

Halima Xudoyberdiyeva ona mavzusidagi sheʼrlarida oddiy, ammo teran til vositalaridan foydalanadi. Shoira murakkab metaforalar oʻrniga xalqqa yaqin, tushunarli, ammo chuqur maʼno tashuvchi obrazlarni tanlaydi. Bu uslub uning “soddalik, tabiiylik va samimiylilikni afzal bilish” tamoyiliga toʻgʻri keladi¹¹. Natijada ona haqidagi sheʼrlar keng oʻquvchi ommasi qalbiga yaqin, his-tuygʻularga boy asarlar sifatida qabul qilinadi.

Shoira ijodida takrorlanuvchi ona-obraz motivlari – ona qoʻli, ona nigohi, ona duosi, ona alla-yalla – sheʼriy matnda alohida kompozitsion vosita vazifasini bajaradi. Bu motivlar orqali Xudoyberdiyeva ona obrazini turli sheʼrlarda turlicha qirralardan yoritib, yaxlit poetik tizim yaratadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Halima Xudoyberdiyeva ijodida ona siymosi koʻp qatlamli, murakkab poetik hodisa sifatida namoyon boʻladi. Shoira ona obrazini shaxsiy-biografik kechinmadan boshlab, ramziy-umumlashma, milliy-Vatanparvarlik va falsafiy-axloqiy mazmunga ega darajaga koʻtaradi. Ona siymosi Xudoyberdiyeva sheʼriyatida mehr-shafqat, sabr-toqat, mardlik va maʼnaviy ustuvorlik timsoli sifatida tarannum etiladi. Shoira ijodidagi bu obraz xalq ogʻzaki ijodi anʼanalari bilan uygʻunlashib, oʻziga xos milliy-poetik tafakkur namunasini yaratadi. Halima Xudoyberdiyeva ijodidagi ona mavzusi oʻzbek sheʼriyatida ayol-on qismatining eng teran va samimiy talqinlaridan biri sifatida keyingi adabiyotshunoslik tadqiqotlari uchun ham muhim manba boʻlib qolmoqda.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Normatov U. Umidbaxsh tamoyillar. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2000.

¹⁰Halima Xudoyberdiyeva ijodining oʻrganilishi // InLibrary ilmiy jurnali. – URL: <https://inlibrary.uz/index.php/yosc/article/download/113357/115054/161753>

¹¹Halima Xudoyberdiyeva // gulxan.uz elektron resursi. – URL: <https://gulxan.uz/maqolalar/halima-xudoyberdiyeva>

2. Xudoyberdiyeva H. Ilk muhabbat. She'rlar to'plami. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1968.
3. Xudoyberdiyeva H. Muqaddas ayol. She'rlar to'plami. – Toshkent: Sharq, 1987.
4. Xudoyberdiyeva H. To'marisning aytgani. She'rlar. – Toshkent: Sharq, 1996.
5. Xudoyberdiyeva H. Yo'ldadirman. She'rlar to'plami. – Toshkent: Sharq, 2005.
6. Xudoyberdiyeva Halima // akademiklar.uz elektron ensiklopedik resurs. – URL: <https://akademiklar.uz/xudoyberdiyeva-halima>
7. Halima Xudoyberdiyeva ijodida folklorizmlar // ilmiy maqola, Zenodo. – URL: <https://zenodo.org/records/18080637>
8. Halima Xudoyberdiyeva she'riyati lingvopoetikasi // ilmiy maqola, Zenodo. – URL: <https://zenodo.org/records/18640921>
9. Halima Xudoyberdiyeva ijodining o'rganilishi // InLibrary ilmiy jurnali. – URL: <https://inlibrary.uz/index.php/yosc/article/download/113357/115054/161753>
10. Halima Xudoyberdiyeva // gulxan.uz elektron resursi. – URL: <https://gulxan.uz/maqolalar/halima-xudoyberdiyeva>